

A vég kezdete Bodor Ádám:
Verhovina madarai –
Változatok végnapokra,
Magvető Kiadó,
Budapest, 2011.

Ma már presztízskérdés Bodor Ádám életművének ismerete. Nem a sznobok, nem a divat konjunkktúra lovagjai elemzik, vizsgálják, kutatják novellafüzéreit, regényeit, hanem a szakma legjobbjai. A kritika, az irodalomtörténet-írás rendelkezik egy adekvát elméleti, stilisztikai szakszótárral, amellyel megnevezi a kiváló prózamester eddigi munkáinak jellemző vonásait: fenséges, félelmetes, talányos; logikátlanok tűnő, irracionális eseményeket részletező realizmussal, precíz pontossággal mesél el; a szintér sivár, sebzett, szinte mindig hegyvidék, amely fölött torz, rejtélyes hatalom uralkodik, lakói szorongásos emberek, identitásuk diffúz és zavaros, kiszolgáltatottságuk olyan méretű, hogy – akár az életfogytiglanra ítélt rabok – csak rabtartóik függvényeként tudnak élni, közösséggé formálódni nem képesek, magányos, dehumanizált alakok a civilizáció igen alacsony fokán. Ugyanakkor annyi csodás elemmel, metafizikai történéssel dúsitott ez a világ, hogy a híres kolumbiai prózaíró, Gabriel García Márquez, annak mágikus realizmusát juttatja eszünkbe.

Új regényével, a *Verhovina madaraival* ezt a prózahagyományt követi, a *Sinistra körzet*, *Az érsek látogatása* munkáival tört csapáson halad, de jelen írás célja éppen az, hogy megvizsgálja: laza trilógiának tekinthető-e a három mű, vagy pedig teljesen más stílusbravúrral, világértelmezéssel van-e ez esetben dolgunk?

Természetesen stílus egység jellemzi a Bodor-életművet. A szürrealista, mágikus világ ez esetben is a korábbi művek eszköztárával jön létre; a különbség inkább tartalmi. Pontosabban a hatalom és az ember viszonyának értelmezése változott meg. A *Verhovina madaraiban* már túllépi az emberi színjáték területének határát, és az ontológia végső kérdéseit feszegeti. Az a tény, hogy Verhovina földrajzi név létezik Kárpátalján, ukrán és ruszin nyelven *felvidéket* jelent, nem tévesztheti meg az elemzőt: a regény színtere sehol sem létezik, illetve bárhol előfordulhat, ahol a vég, a madáchi irtózat vicserít rá az emberre.

Különleges, nagy tehetséggel megszerkesztett szövegtest az első két oldal. Megtudjuk abból, hogy

Adam (ő a narrátor) nevelőapját, keresztapját, Anatol Korkodust letartóztatták, de az őrizetbe vétele előtt két héttel rábízott nevelt fiára egy javítóintézetből ide toloncolt gyereket; régi szenvedélye ez, mármint árva elítéltek istápolása.

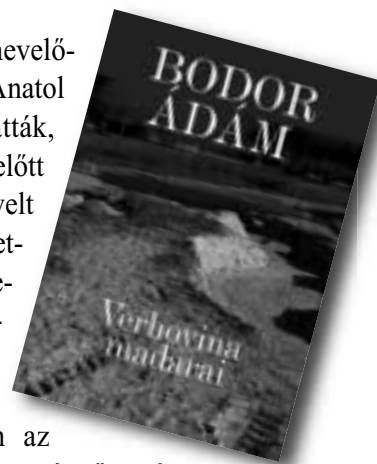
Benne van ebben az indításban egy közepes méretű regény anyaga, mégsem érezzük zsúfoltnak. Bodor érzi a szerkezetek, a szövegek teherbírását, terhelésükkel eljut a maximumig, de ott megáll, s úgy old, hogy hosszú mellérendelő szerkezetait alárendelőkké vagy párbeszédekkel cseréli föl.

Anatol Korkodus (a családnév románul fosóka szilvát jelent) letartóztatásának oka is furcsa, különleges, logikátlan. A vidék madarainak eltűnéséről rendszeres jelentést küldött a tájvédelmi kapitányságra (!), nem gondolván arra, hogy ezzel lázadást követ el, hisz a madarak nem jószántukból költöztek más vidékre: „*Nincsen madaras osztagunk* – mondja Adam az intézeti gyerekeknek. *Mivelhogy itt madarak sincsenek. Voltak, de amikor valakik kezdték tűzoltó-fecskendővel lemosni a fákról a fészkeket, balsejtelmük támadt, és a nyár kellős közepén fogták magukat, és elköltöztek.*” (Ősrégi világirodalmi toposz, téma, illetve motívum a madár, Arisztophanész *A madarak* című vígjátékában az ember költözik át az égi szárnyasok világába, ég és föld között alapít új várost, a Felhőkakukkvárat, amit Zeusz megszarolására használ fel.)

Ugyanilyen rejtélyes módon gyűjtötták fel a kaptárokat, így méhek sincsenek, s a meddő salakhányók alól kiszivárgó mérges lé a halakat mind elpusztította a folyóban.

És – akár csak az antik tragédiákban – az istenek beavatkozása sem marad el: áldozócsütörtök napján Lorenz Fabritius lelkész a Palatin mezejére küldi az iskola hét leánykáját, a Nyegrutz-, az Augustin- és a Gleznár-családok gyermekeit, de azokat a Szent Vaneliza romos kápolnában, ahová a vihar elől bemenekültek, megüti a villám. Szörnyethalnak.

Eseménymozzanatból elegendő itt ennyi, mert a regény lényege az atmoszféra. Halálhangulat lengi be ezt a világot, az emberek haláltudata olyan természetes, mint a légzésük, ráadásul minden tárgy,



objektum végnapjait éli, lepusztult kohók, beomlott bányák, düledező épületek nyomasztó halmaza a város, Jablonska Poljana.

Uralkodó szimbólum a víz, a vegyszerekkel, salakkal fertőzött patakok, kénes források vize. Mintha csak az ókori bölcs szólalna meg – *panta rhei* –: minden folyik, minden szivárog, az élet is. Nem egyszerre, nem hirtelen következik be az apokalipszis, hanem lassan, fokozatosan, átmenetek, közbeeső fokozatok zökkenőivel, azok alakváltozataival. Csak egy példa: a zsinagóga megszűnik Jahve házána lenni, mosoda lesz belőle.

S miközben „minden folyik”, minden bizonytalanlanná is válik: a morál, a törvény, a jog, az öröklés, a birtoklás, sőt az ég és a föld is. „Itt lakunk ugyan, de a föld alattunk már rég nem a mienk” – mondják az emberek.

S ami a legfájdalmasabb a regényben, az emberi érzések, érzelmek hiánya. A szeretet, a szerelem, a részvét, a szolidaritás, az intimitás, a barátság ismeretlen. Hiányzik, legalábbis sorvad az, ami a természetben az ember megjelenésével kezdődött, amire képtelenek a tudat nélküli élőlények.

Visszafoglalná a természet azt, amit az ember elhódított tőle? Megkezdődött volna a madáchi vízió rémsége? Győz az anyag a szellem fölött?

Akár ez is lehetne Bodor Ádám regényének egyik értelmezése. De ő nem értekezést írt, nem állít fel dogmatikus elméletet. Csodák, rejtélyek, hátborzongató el- és átváltozások sodorják az eseményeket, háromlábú szentet (Szent Militzenta) imádnak a babonás hívők, háromlábú leánya (Nikita) születik, Nika Karanika könnyei feltámasztják a halottakat, Eronim Mox mágikus szakácskönyve a vajákolás, a bűbájlás, a mágia minden titkát tartalmazza. S ami a regény alap gondolatát érinti, az a főszereplő, a brigadéros, Anatol Korkodus holttestének átváltozása. Kénes forrásba helyezi el azt Adam, a tanítvány, a kén bevonja, kristályok nőnek rajta, akárcsak egy cseppkőbarlangban, de a természet nem ismeri a véget, az csak az ember természetére jellemző: ami az embernek vég, az a természetnek kezdet.

S mégis belelóg ebbe az ontológiai töprengésbe a történelem, a történelmi idő. Mégis Drakula világa ez. A bolsevizmusnak is volt zárványterülete, a

román, az ukrán diktatúra a radioaktív sugárzáshoz hasonlítható, évtizedek múlva is torzszülöttek jönnek a világra. Ha nem is lehet pontosan meghatározni a három regény színtereit, mert a földrajz metafizikai magasságokba emelkedik, a névanyag és a tájleírások alapján a Nyugati-Kárpátok, a Keleti-Kárpátok, Kárpátalja az a vidék, amely földereng; az a vonal, amely elválasztja a csúcsíves keresztény templomokat a hagyma alakú ortodox templomoktól. A földrajztudomány szerint az Urál-hegységtől keletre kezdődik Ázsia, de jellegzetességei (elsősorban a dogmatizmusra, despotizmusra való hajlam) hamarabb megjelennek.

Bodor Ádám fiatalon, gyermekfejjel lett a román bolsevista diktatúra áldozata, hiteles koronatanúként szólalhatna meg, mégisincs a regénynek vallomások jellege. Nem krónikát ír, hanem – sokkal rejtettebb módon, mint eddig – újratertemti a sztálinizmust, mindenekelőtt a román, ez esetben a szovjet–ukrán pártidiktatúra által létrehozott állapotokat. De nem a politikum a lényeg: itt az emberi lélek fekélyei bugygyannak ki, melyek olyan borzalmasak, hogy csak az abszurd, a szürrealizmus, a mágikus realizmus eszközeivel tudta megírni.

A névanyag igen alkalmas a nyelvi szövet vizsgálatára. Minden fejezet címe egy zárójelbe tett román, ruszin, ukrán, zsidó, német eredetű család- illetve keresztnév: (ANATOL KORKODUS), (DELFINA), (NIKA KARANINA), (EDMUND POCHORILES) stb. A kiadó nem is készített emiatt tartalomjegyzéket.

Megdöbentő, hogy alig van magyar név a regényben. Bodor Ádám magyar regényt ír, amelynek szereplői nem magyarok, csupán a színtér volt valaha Magyarország, a Monarchia, emiatt a magyar nyelv fájó sajtás, mint az amputált katonák lábában a fájdalom. Adam rendszeresen olvas fel Klara Burszen kisasszonynak a volt evangélikus könyvtárból kölcsönzött magyar könyvekből, egyikük sem érti, de a lány „leeresztett szemhéjjal, megilletődve hallgatja”.

Az utópisták a tökéletes boldogság országát álmodták meg. Bodor Ádám, akárcsak Orwell, az ellenutópiák ösvényeire vezet.

Hegedűs Imre János